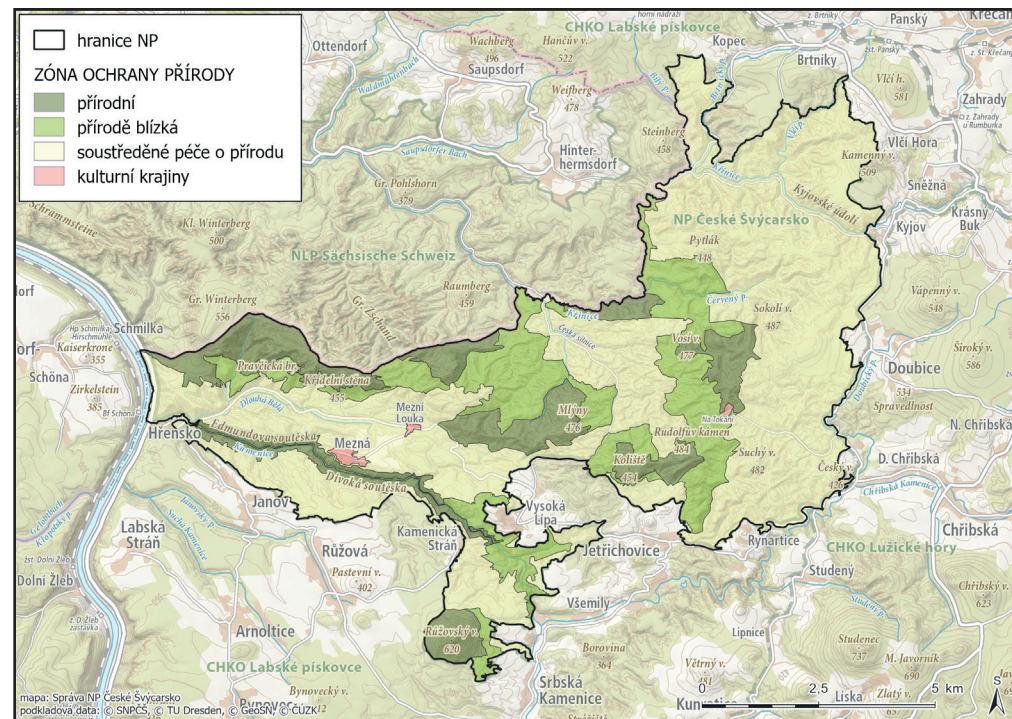
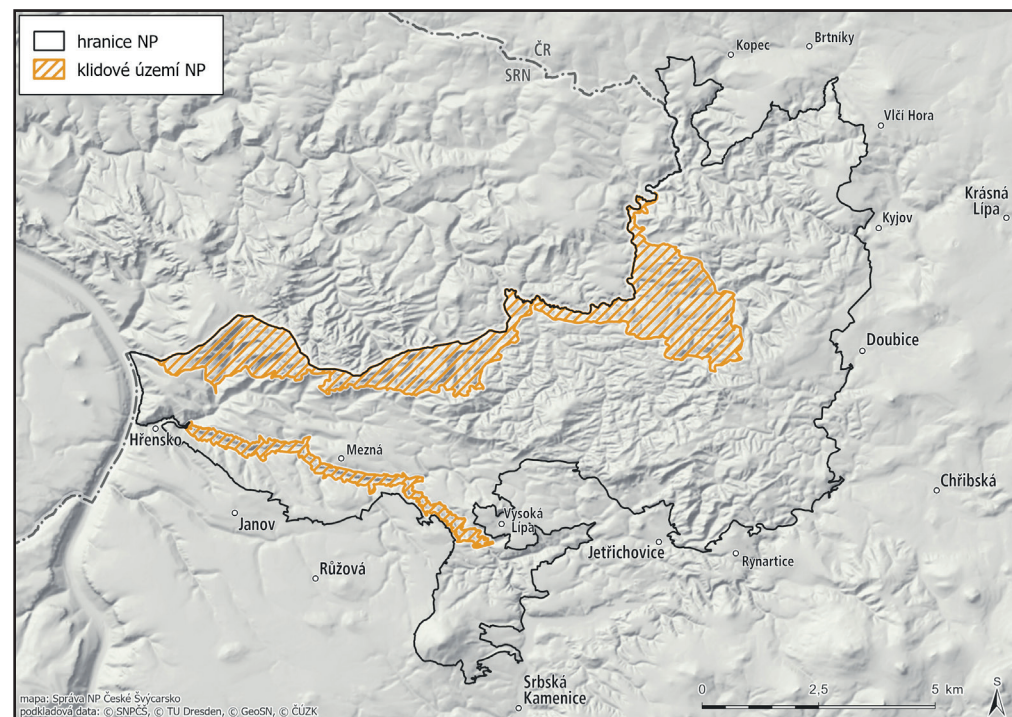




Obr. 3 Zonace Národního parku České Švýcarsko platná od 1. 1. 2020. Vypracoval Oldřich Holešínský



Obr. 4 Klidová území Národního parku České Švýcarsko platná od 4. 3. 2020. Vypracoval Oldřich Holešinský

spravuje (Správa NP), v posledních 5 letech, pak je třeba jmenovat zejména tyto skutečnosti:

(1) Správa NP se v důsledku novely ZOPK jed-
nak stala příspěvkovou organizací (sjednocení
ekonomického modelu s ostatními parky ČR)
a pak nově vykonává státní správu v ochra-
ně přírody i na území CHKO Labské pískovce

(sjednocení modelu s NP a CHKO Šumava), tato změna zajišťuje, že území CHKO bude moci plnohodnotně plnit svou funkci „ochranného pásma“, které není právě vzhledem k existenci CHKO legislativně ukotveno.

(2) Území NP má novou zonaci (viz **obr. 3**) a má vymezená klidová území (**obr. 4**).

(3) V roce 2018 byla ustanovena Přeshraniční vědecká rada Českosaského Švýcarska, která je poradním, konzultačním a podpůrným orgánem obou správ národních parků v oblasti výzkumu a dokumentace na obou stranách hranice. Její práce se vztahuje na celý region tvořený národními parky České a Saské Švýcarsko a chráněnými krajinnými oblastmi Labské pískovce a Saské Švýcarsko. V radě jsou zastoupeni odborníci z různých oborů a zástupci akademické sféry z české i saské strany.

(4) Fakticky nejdůležitější je však dramatická proměna NP, kterou v současné době prochází v důsledku gradace lýkožrouta smrkového (viz též článek D. Vebrové v tomto čísle). Pro území NP tato proměna mj. znamená, že skokově narůstá území, které bude ponecháno samovolnému vývoji, a v návaznosti na přiléhající území na saské straně s obdobným režimem (Naturzone) tak vzniká přeshraniční centrální území obou národních parků s celkovou rozlohou cca. 10 000 ha (**obr. 1**), kde bude dominantně převládat přirozená dynamika lesa. I nadále zde však bude probíhat systematická eradikace vybraných invazních druhů (zejména borovice vejmutovky), představující od vzniku NP jeden z hlavních a dlouhodobých cílů managementu NP.

(5) Kromě zásadních změn na ekosystémové úrovni, lze zaznamenat i řadu změn na úrovni druhové, byť tyto nejsou zdaleka tak dramatické. Příklady druhů, které během celých 20 let existence NP České Švýcarsko zaznamenaly výraznější změny, jsou uvedeny v **tabulce 2**.

Lze shrnout, že příroda obou národních parků prochází v současnosti poměrně dramatickou proměnou, na české straně doprovázené zároveň zásadnímu změnami legislativního rámce. Jsme však pevně přesvědčeni o tom, že z dlouhodobého hlediska se jedná o změny principiálně pozitivní, které vedou k posílení role přírodních procesů a rovněž tak k posunu ve vnímání poslání národního parku jako území, kde má primárně dominovat přírodní dynamika a veřejné využívání národního parku je zaměřeno právě na zážitek z poznávání této dynamiky.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Od objevu Koněpruských jeskyní uplynulo 70 let

Jaroslav Hromas, Alexandr Komaško

Zlatý kůň u Koněprus. Vrch, který už neměl existovat. Jen náhodou se stalo, že dnes je národní přírodní památkou. Byla vyhlášena v roce 1972 „k ochraně Koněpruských krápníkových jeskyní a jiných krasových jevů jako jedněch z geologicky nejstarších v Evropě, s fosilními zbytky zvířat

a člověka z mladšího pleistocénu a s archeologickými i historickými nálezy“. Jeskynní systém je nejdelším v Čechách, měří 2 050 m a dosahuje hloubky přes 70 m. Jeho zpřístupněnou část navštíví ročně téměř 100 000 návštěvníků z celého světa.

Proškův (dříve Hlavní) dóm je největší známou prostorou Koněpruských jeskyní s významnými archeologickými nálezy a všemi generacemi výzdoby včetně opálů. Napravo na snímku tahová čidla monitorující stav puklin. Foto Alexandr Komaško



Dne 14. září 1950 odtroubili ve Zlatém koníku, jednom z lomů na jižním úbočí Zlatého koně, k odstřelu. Uvolnil další tuny koněpruského vápence, aby je parní úzkokolejka dopravila do Králodvorské cementárny. Občas se ve stěně objevil otvor. Skalníci vždy z díry vyberou pár kostí pro „profesora“ Petrboka a krápníky pro sběratele, za paklík tabáku, a lávou dál. Tentokrát však ze závalu na konci chodbičky vycházel průvan. Mistr Mareš se skalníky Štěpánem, Jiránkem a Chvojkou tudy o měsíc a den později pronikli do dnešního Kuklova domu, k Letošníkově propasti a do Staré chodby, Mareš si objevil „svoji“ Marešovu síň.

Objevy oznámili Jaroslavu Petrbokovi do Národního muzea a jeskyně nazvali jeho jménem. Petrbok se poté, společně s jeskyňáři z Krasové sekce Přírodovědeckého klubu Univerzity Karlovy (později Společnosti Národního muzea), ujal prvního průzkumu. 5. listopadu 1950 pronikl třináctiletý Petr Batík rozšířenou plazivkou do síně U Strážce (dnes Petrbokova) a Petrova domu a za týden, po rozšíření plazivky, se i rozměrnější průzkumníci dostali až do Hlavního (dnes Proškova) domu a učinili tu i první archeologické nálezy. Čtvrtého prosince Jiří Kukla se sl. Zárubovou a mistrem Marešem vylezli komínem do svrchního patra a našli Mincovnu.

K záchraně objevů se 5. prosince 1950 sešla zvláštní komise, kterou svolal Čsl. krasový komitét při Čsl. národní radě badatelské, aby uložila Archeologickému ústavu ČSAV, Ústřednímu ústavu geologickému a Krasové sekci Společnosti NM neprodleně zahájit systematický průzkum. Vedli jej archeolog František Prošek a geolog Jiří Kukla. Současně začal boj o zastavení těžby a ochranu celého jeskynního systému. Ještě v prosinci další komise, vedená akademikem J. Böhmem, rozhodla o zahájení několikaletého komplexního výzkumu, který se poté v několika etapách uskutečnil.

Průzkum i pokračující těžba vápence přinesly v roce 1951 další objevy: Březinovy síně (Z. Březina, L. Hrdlička, P. Batík, J. Budák), Spodní patro pode dnem Houbova lomu (při těžbě), penězokazecký vchod do Mincovny z návrší Zlatého koně (J. Kulhánková,



Korozní modelace stěn Spodního patra svědčí o tom, že bylo dlouhodobě pod úrovní hladiny podzemní vody. Po ústupu vody v něm pak vznikala jak nejstarší, tak i mladší generace výzdoby. Proslavilo se excentrickými kapilárními krápníky. Dnes je významným zimovištěm netopýrů a vrápenců. Foto Alexandr Komaško a Kateřina Svobodová



Krápníkové výzdobě Spodního patra dominují excentrické kapilární krápníky. Foto Alexandr Komaško

V. Habětín), Zárijová jeskyně (dnes jeskyně L. Spallanzaniho – po odstřelu), Vánoční jeskyně (J. Kukla, V. Stárka, P. Batík).

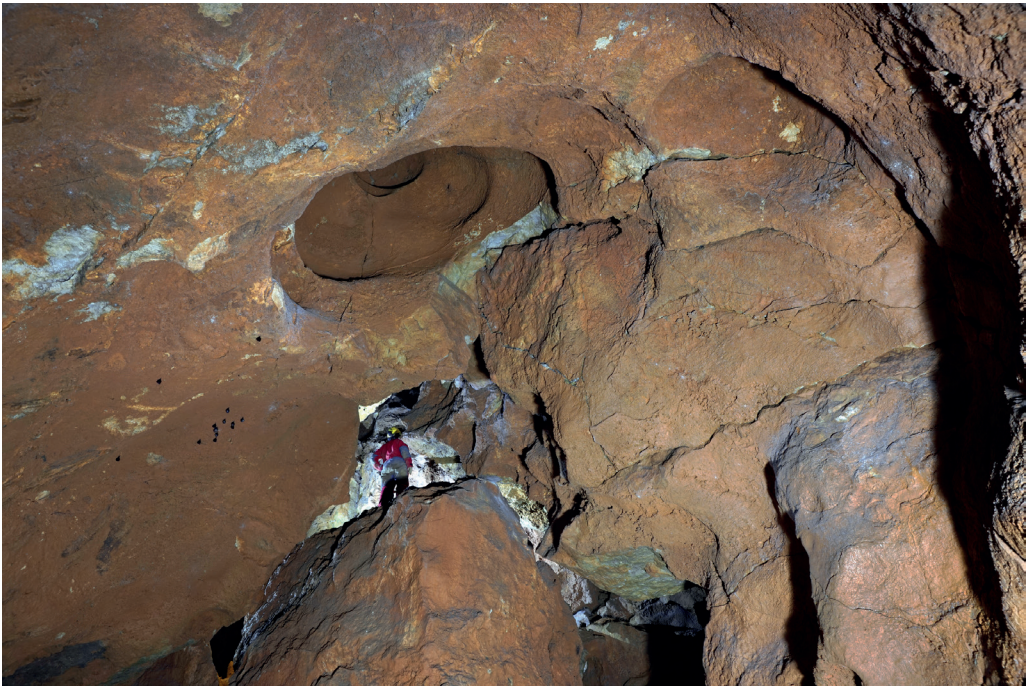
Koncem roku 1958 zahájil n. p. Stavby silnic a železnic podle návrhu J. Kukly zpřístupňovací práce a 2. srpna 1959 byly část střed-

ního a svrchní patro jeskyní otevřeny veřejnosti. Následující sezonu už byly jeskyně přístupny uzavřeným okruhem. Od té doby byla návštěvní trasa jen mírně prodlužována.

Posledních větších objevů se jeskyně dočkaly v roce 1965, kdy výstupem přes zá-



Síň U Varhan je díky různorodé výzdobě místem, kde se návštěvníci seznamují s názvoslovím u krápníkových útvarů. Foto Alexandr Komaško



Pohled do stropu Nové jeskyně, jedné z posledních objevených velkých prostor. Foto Alexandr Komaško a Kateřina Svobodová

val ve stropu Spodního patra byla objevena Nová jeskyně (P. Nosek, J. Hromas), kterou se o půl roku později opět přes zával podařilo propojit s Březinovými síněmi (jeskyňáři Spel. kroužku v Berouně a Krasové sekce SNM). Tak byla průlezně propojena všechna tři jeskynní patra a dosaženo dnešní délky

2050 m a celkové hloubky přes 70 m. Byla to tehdy nejhlubší česká jeskyně.

Před objevem Koněpruských jeskyní byl Zlatý kůň známou geologickou a paleontologickou lokalitou, dobře odkrytou zdejšími lomy. Fosilie z devonského korálo-

vého útesu v Císařském lomu zaujaly už Joachima Barranda a Zlatý kůň byl jedním z bodů jeho „středočeského silurského systému“.

Objev Koněpruských jeskyní a jejich výzkum byl příležitostí pro řadu vědních oborů, přinesl mnoho nových poznatků o Českém krasu, a jak už tomu bývá, i mnoho nových otázek.

Už pohledy na genezi samotných Koněpruských jeskyní se různí. Shoda je v názoru, že jsou velmi staré, minimálně desítky milionů let. Vývoj jeskyní byl polycyklický, v závislosti na zahlubování říční sítě a na úrovni hladiny stagnující podzemní vody. Průběh a charakter jeskynních pater také diktovaly vlastnosti a tektonická stavba vápencového souvrství. Zaplňování jeskyní se střídalo se stagnující vodou, procesy provázelo rozsáhlé řícení, výsledná modelace je převážně korozní, větší objem dutin je dnes zaplněn sedimenty. Systém zřejmě nikdy nebyl protékán a utvářen stálým ponorným tokem.

Většina osteologických a archeologických nálezů pochází z Proškova domu a jeho okolí. Pod vedením F. Proška zde bylo vykopáno několik sond a příležitostně jsou zde odebírány vzorky i v současnosti. Zatím nejstaršími nálezy jsou pozůstatky hrabošů, netopýrů a plchů z období biharia před cca 1,5 mil. let, jen o něco mladší jsou kosti medvědů *Ursus deningeri*, nad nimi se zachovaly zbytky drobných obratlovců a ulity měkkýšů. Z krasové kapsy C718 v Císařském lomu pocházejí zuby *Machairoda* a kosti opic makaka a paviána. Nejvíce nálezů však bylo na povrchu mohutného suťového kužele pod komíny Proškova domu, které byly v poslední době ledové a starším holocénu otevřeny k povrchu. Dominují zde velcí obratlovci, např. srstnatý nosorožec, kůň, jelen, vlk, kamzík, koza i hyena jeskynní. Zde byly také nalezeny lidské pozůstatky. Dolní čelist, zlomky nadočnicové a týlní části lebky, zlomky pravé i levé jařmové kosti, zlomek žebra, krční a tři hrudní obratle náležely ženě z období magdalénského osídlení před cca 13 000 lety. Tři kamenné nástroje, provrtaná ulita mořského mlže

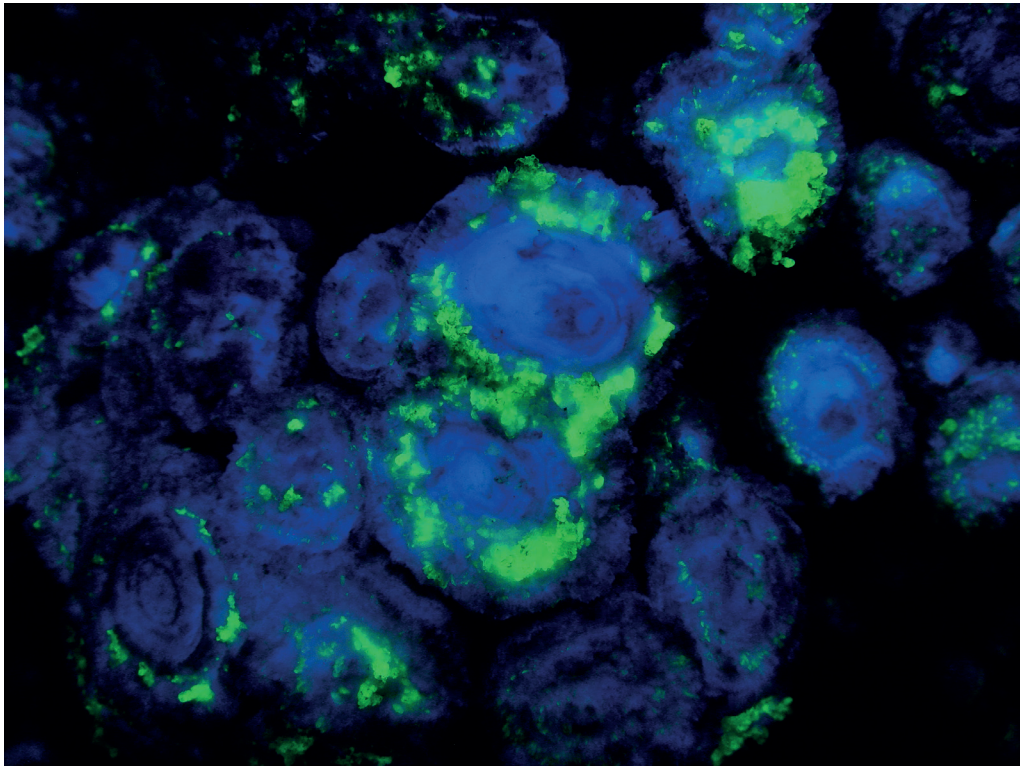
a úštěp silné duté kosti s vrubem byly zřejmě její pohřební milodary. Hrob byl původně pravděpodobně ve vyšší části komína nehluboko pod povrchem.

Z jiného světa je svrchní patro jeskyní Mincovna. Výzkum P. Radoměřského a A. Hejny v letech 1953–1956 potvrdil, že zde byla středověká penězokazecká dílna. Množství odstřížků měděného plechu, polotovarů falešných mincí, zbytky minciřského štoka a nástroje dokazují, že zde byly raženy falešné drobné mince s jednorázovou ražbou českého lva v perlovci, napodobující drobné stříbrné peníze Jiřího Poděbradského. Byly vyraženy z měděného plechu na krytí střech dutým průbojníkem (v královské mincovně ještě postaru vystřihovány!) a postříbřovány amalgámem stříbra (rumělka se dobývala na Dědově hoře u Hořovic). Nalezená tyčka, patrně původní razidlo, byla vyrobena z kvalitní svářkové oceli, z té doby dosud neznámé. Sada drobných závaží z mastku byla prvním objeveným kompletním souborem. V jeskyni penězokazi také žili, což dokládají ohniště s kostmi drůbeže, zvěřiny i psů, dámská jehlice do vlasů i hliněné nádoby včetně kahanců. Sestup penězokazů do středního patra potvrdil zapomenutý kahan ve Staré chodbě i stopy na dně Letošníkovy propasti. O tajné dílně nejsou známy dobové záznamy. Dle typu padělávaných mincí lze odvodit, že byla v provozu někdy po roce 1469, kdy podobných bylo povícero. Podle nalezeného odpadu byla její produkce odhadnuta na 5000–10 000 kusů. 5000 kusů představovalo něco přes 714 pražských grošů, což bylo 6 tažných koní nebo obživa prostého člověka na dva roky. Dílna byla v provozu asi jen krátce, v klidu opuštěna, většina nástrojů odnesena. Vchod, skalní otvor k protažení člověka, byl 500 let zakryt pouze kamenem a několika centimetry zeminy. Je v místě, kde patrně již ve středověku byly lámány vápencové desky.

Objev Koněpruských jeskyní oživil zájem o Český kras a jejich výzkum se stal průběžským kamenem tehdy čerstvě poválečně dostudovaných či ještě studujících badatelů. Společně s amatérskými jeskyňáři, z velké části tehdy zakázanými skauty,



Jedinečná výzdoba Koněpruských jeskyní, tzv. koněpruské růžice, místy obsahují makroskopicky viditelný opál, běžně patrný jen při použití UV světla. Nahoře při normálním světle, dole při krátkovlnném UV. Opál při něm fluoreskuje světle zeleně. Foto Alexandr Komaško



tvořili pestrou, ale soudržnou rodinu, která na Zlatém koni trávila i chvíle společných radovánek, což dokládá mj. i zrod svérázné jeskyňářské hymny, radostně zpívané při

každém novém objevu (v posledních létech také už i na pohřbech). V Koněpruských jeskyních vyrůstala jména Ložek, Kukla, Prošek, Fejfar, Skřivánek a řada dalších.



Koněpruské vápence jsou plným právem označovány jako organodetritycké, protože vznikly zejména z úlomků schránek a koster mořských živočichů. Na snímku kořenová část útesotvorné lilijce *Tribliocrinus*. Foto Alexandr Komaško



Spodní patro 20. 6. 2013 po dlouhotrvajících deštích. Foto Alexandr Komaško

Dovětek

Dosluhující správní budova Koněpruských jeskyní je pozůstatkem původního zařízení staveniště. Možná právě nyní se do ní zakusují stroje, aby ji vystřídal Dům přírody Českého krasu, objekt důstojnější, moderní a s vyšším posláním. Po sedmdesáti letech je nejvyšší čas.



Někdy po r. 1469 byla ve svrchním patru jeskyní provozována penězokazecká dílna. Foto Alexandr Komaško



Koněpruské jeskyně jsou významným zimovištěm letounů. Opatřované zuby u netopýra velkého (*Myotis myotis*) prozrazují jeho vyšší stáří. Foto Alexandr Komaško